

Keskustelua koulutustutkimuksen perusteista — Kommentti Tuomas Takalalle

Kirjoitelmassa ”Palkkatyöläistyminen, kasvatuksen yhteiskunnallistuminen ja sosiaalipoliittikka” oli tavoitteena keskustelun virittäminen kehittelemällä ’uutta’ näkökulmaa, jossa kasvatuksen, koulutuksen ja opetuksen yhteiskunnallisten funktioiden muotoutumista tarkasteltiin pitkällä aikavälillä palkkatyön spesifissä muodossa tapahtuvan työvoiman uusintamisen tiedollisten ja taidollisten valmiuksien eli kvalifikaatioiden kehittymisen näkökulmasta (Lehtonen 1984, 8–9). Kaiken esittämäni taustana on luonnollisesti tämä lähtökohta. Siitä seuraavat sekä esitystapa, esiinotettavat asiat että laajuus, jolla eri teemoja käsitellään.

Keskustelun virittäjänä on kirjoitelmani saamastaan myönteisestä huomiosta päätellen jopa ylittänyt odotukseni. Kun kysymys kuitenkin on — kuten julkaisussa totean (emt., 9) — perin alustavista tarkasteluista tavattoman laajassa teemassa, olen odotellut myös kriittisävyisempiä kannanottoja. Tuomas Takalan kommentti täyttää joiltakin osin erinomaisesti näitä odotuksia.

Kommentin akateemisen tavan mukainen poleemisuus ei sinänsä ole häiritsevää, koska se on pääosin palautettavissa Takalan omiin koulutuspoliittisiin tutkimusintresseihin ja koska samalla nousee esiin tärkeitä teemoja, joista Suomessa olisi hyödyllistä keskustella enemmänkin. Keskeisin näistä teemoista liittyy koulutusvalifikaatioiden ongelmaan.

Akateemisen tavan mukaista on myös aloittaa pohtimalla, mitä tarkasteltavasta esityksestä puuttuu. Takalan mukaan julkaisu antaa Saksan liittotasavallan kvalifikaatiokeskustelusta ”kovin yksinkertaistetun käsityksen”. Tämä on tietysti totta ja sen korostaminen kommentissa voi olla siinä mielessä turhaa, että asia on todettu kirjoitelmassakin (emt., 9). Tavoitteena ei ollut tuottaa saksalaisen kielialueen keskustelujen bibliografiaa tai teoriahistoriaa, niin tärkeätä kuin tämän keskustelun tunnetuksi tekeminen meillä olisikin. Kukaan

suomalainen koulutussosiologi ei tietääkseni ole ottanut tätä urakkaa tehdäkseen, mutta toisaalta on olemassa ainakin vuosikymmenen alkupuolen saksalaisista keskusteluista alkukielellä valmiita yhteenveitoja (esim. Becker 1976), kuten kirjoitelmassani totean (emt., 9). En siis ole pyrkinyt antamaan tahallisesti ”kovin yksinkertaistettua käsitystä” vaan myös vihjeitä komplisoidumpaa käsitystä haluavalla lukijalle. Keskusteluun olen viitannut siltä osin kuin olen arvioinut sitä omien kehittelyjeni kannalta hyödylliseksi. Tämä vastannee normaalia tutkimuskäytäntöä. Se että käytän lähteenä Georg Auernheimeria kertomatta yksityiskohtaisesti mitä häntä ennen asioista on esitetty, ei itse kehittelyjeni kannalta ole Takalankaan mielestä perustelematon ratkaisu.

Lisäksi Takala ”näkee keskustelun aihetta” kahdessa asiassa: 1) esitän käyttämäni teoreettisen näkökulman alan käsitteellisellä tasolla laajempaan kuin se tosiasia on ja 2) esitän sen selitysvoiman koulutuspolitiikan historiallisessa tutkimuksessa aivan liian suurena.

Ensimmäistä väitettä on hieman vaikea tulkita. Mikä on käyttämäni teoreettinen näkökulma, johon väitteessä viitataan? Onko se jokin kvalifikaatiokeskustelun perspektiivi, jota käytän lähtökohtana ja jota en jostakin syystä saisi ylittää, vaikka juuri tähän olen kehittäilyläni pyrkinyt? Vai viitataan tässä kehittelmääni teoreettiseen näkökulmaan, jota esitän laajempaan kuin se ”tosiasia on”? Vai onko kysymys siitä, että en pysy riittävän tarkoin poliittisen taloustieteen kritiikin karsinassa? Käsitteäkseni väite joka tapauksessa on ”alueellinen” siinä mielessä, että yritän ylittää joitakin ennalla asetettuja rajoja. Juuri tästä kirjoitelmassani on tietysti kysymys. Jos kysymys on ensimmäisestä tulkinnasta (kvalifikaatiokeskustelun perspektiivistä), on väite oikea. Juuri sen teoreettisen näkökulman laajentamiseen pyrin. Jos kysymys on toisesta tulkinnasta, on Takalan väite vailla mieltä: miten voin

esittää kehittämäni teoreettisen näkökulman alan laajempaan kuin se on. Jos kysymys on kolmannelta tulkinnasta, on väite oikea. Pyrin kehittämään ja soveltamaan luovasti eräitä poliittisen taloustieteen kritiikin käsitteellisiä lähtökohtia.

Ehkä oikea vastaus on löydettävissä toisesta suunnasta. Jos nimittäin olen tulkinnut oikein, Takala kokee kehittäni oman väitöskirjansa kvalifikaatiokehittelyjen vastaisena ja katsoo, että tältä osin astun yli kvalifikaatioteoreettisten keskustelujen horisontin. Toivon että juuri näin olisin kyennyt tekemään; se ainakin oli tarkoitukseni. Sen sijaan tarkoitukseni ei ollut suunnata kehittäjäni erityisesti Takalan kvalifikaatiokehittelyjä vastaan. Päinvastoin: olen samaa mieltä siitä, että ylempään abstraktiotason käsite ei ”korvaa” alemman abstraktiotason erotteluja — ei ainakaan jos teoreettinen kehittäjä tähtää empiiriseen tutkimukseen. Kirjoitelmassani kehittäjäsuunta vain sattuu olemaan päinvastainen. Tavoitteena on teoreettisen ajatusmallin laajentaminen. Tällöin Takalan mainitsemat kvalifikaatioerot saattavat jäädä ”näkyttömiin” (havaintotaso!), mutta jotkin muut yleisemmän tason yhteydet saattavat samalla tulla ”näkyvämmiksi”. Juuri näin katson eräiden kirjoitelmani kehittämien osalta tapahtuneen. Jos näin todella on käynyt, olen perin tyytyväinen. Takalan väite, että käyttämäni kvalifikaatiokäsite ei ”mielekästä” kata työn ulkopuolisten toimintojen aluetta ja johtaa reduktionismiin, on väite, jossa kunkin tarkastelun omat lähtökohdat, tarkastelun ehdot ja tarkastelutasoerot on unohdettu. Se on mielekäs vain Takalan oman empiiriseen tutkimukseen tähtäävän ohjelman kannalta. Yleisenä väite ei sensijaan ole ”mielekäs”. Juuri omasta näkökulmastaan Takala kuitenkin argumentoi ja esittelee kvalifikaatiokäsityksiään kiinnostavasti ja huomionarvoisesti. Argumentoinnin taustalla on tietty teoreettinen tiukkuus, jolla toki on yleisesti tunnustetut ansionsa, vaikka se ei edustaisikaan ainoata tieteellisen tutkimuksen hyveitä. Teoreettinen tiukkuus näkyy erityisen hyvin siinä, miten tiukkarajaisena Takala näkee teoreettisen marxilaisen kapitalismikonseption — kuten hän asian muotoilee. Itse olen viime aikoina pyrkinyt suhtautumaan marxismiin ja erityisesti poliittisen taloustieteen kritiikkiin luovasti — sitä kehittäen, en rajoja luotaillen. Yksiselitteisesti oikeaa menetelmällistä ratkaisua näissä asioissa tuskin on olemassa. Oikeus uuden kehittelyyn on kuitenkin yksiselitteisesti eräs hyväksyttävä kehittäjäsuunta.

Tuomas Takalan toinen väite, jonka mukaan esitän teoreettisen näkökulmani selitysvoiman koulutuspolitiikan historiallisessa tutkimuksessa aivan liian suurena, on ilman muuta huomionarvoinen väite ja se kannattaa ottaa vakavasti siksi että kirjoitukseni on alustava puheenvuoro eikä siinä ole vielä tietoaakaan teoreettisen näkökulman artikuloitumisesta tai sen selitysvoiman arvioinnista. Seuraavana vaiheena vasta olisi teoreettisen näkökulman kehittäjä, tarvittavien lisäselitystekijöiden huomioimattaminen ja näkökulman koettelu eri maiden reaalisien koulutuskehityksen yhteydessä. Tältä kannalta esimerkiksi se, mitä Takala sanoo esittämäni aineiston rajoittumisesta pelkästään Englantiin, pitää paikkansa, ja jos lukija käsittää asian samalla tavoin kuin Takala, joka käy pohtimaan Englannin tapauksen yleistettävyyttä koko Euroopan kouluolojen kehityksen paradigmaattisena esimerkkinä, on kirjoituksen selkeydessä toimimisen varaa. Englanti on kirjoituksessani ”valaisevana” esimerkkinä sosiaalisten ongelmien pakottamista koulutusratkaisuihin, siis siitä sosiaalipolitiikan ja koulutuspolitiikan yhteydestä, joka on läpikäyvä teemana koko kirjoituksessani. Olen itse todennut — kuten Takalakin edellä dokumentoi — että eri maiden koululaitosten kehityksen osalta on tässä kuitenkin huomattavia eroja (Lehtonen 1984, 56–57). Kysymys ei siis ole siitä, että Lehtonen ei näytä tuntevan muiden maiden koululaitosten historiaa. Tosin en halua mitenkään kiistää opintojeni puutteellisuutta tässä suhteessa — opiskeltavaa olisi niin minulla kuin monilla muillakin. Erityisen kiinnostavana näkisin keskustelut, joissa keskusta-periferiateorioihin nojaten esitetään huomioita koulutuseroista ja koulutuksen merkityseroista eurooppalaisen talouden eri kehitysalueilla (esim. Berend and Ranki 1982). Tähän samaan kehittäjäsuuntaan viittaa Takalakin kansakunnan rakentamisteeseisiin, vaikka näenkin että näin voimakkaassa poliittisten kvalifikaatioiden korostamisessa voi jälleen piileksiä redusoimisen vaara. Mutta kuten Takala toteaa, palkkatyöläistymiskehitystä täydentävänä tällaisten näkökulmien kehittäjä on jatkossa tärkeää. Ja Takala on aivan oikeassa siinä, että kansalliseen kulttuuriin liittyviä koulutuksellisia merkityksiä ei voida tavoittaa teoreettisesti liian tiukkarajaisen marxilaisen kapitalismikonseption puitteissa. Ratkaisuna ei kuitenkaan voi olla kapitalismikonseptiosta luopuminen vaan sen teoreettisen alan edelleenkehittäminen. Toisaalta kun pohditaan palkkatyöläistymisen ja koulutuspoliittisten ratkaisujen yhteyttä Euroopan eri osissa,

---

olisi erityistä huomiota kiinnitettävä käsitteelliseen eroon, joka on palkkatyöläistymisprosessin ja teollistumiseen liittyvän palkkatyöläistymisen välillä. Näin menetellen osa Takalan edellä tekemistä huomautuksista näyttäisi käyvän tarpeettomaksi. Tältä samoin samoin kuin väestöhistorian ja -dynamiikan osalta yhteiskunta- ja kasvatustieteilijöillä voi olla runsaastikin aihetta opiskeluun.

Lähinnä lähestymistapojemme erot aiheuttavat keskusteluvaikeuksia itse kirjoitukseni pääteemojen osalta. Vaikeudet näkyvät kai osaltaan jo siinä, että Takala sivuuttaa nämä ikäänkuin ne eivät olisi lainkaan olennaisia. Kuitenkin myös sellaiset kysymykset kuin koulutuspolitiikan ja muun julkisen yhteiskuntapolitiikan leikkaukset sosialisatiion näkökulmasta tarkasteltuina — tutkimukseni pääteema — olisi ollut ehkä aiheellista ottaa esiin. Takalalle koko näkökulma on keinotekoinen ja tästä syystä (?) hän jättää käsittelemättä koko laajan historiallisen sosialisatioteeman (työmoraalin, perhemoraalin, väestöpolitiikan, sukupuolimoraalin, työkasvatuksen ja

köyhäinhoidon) ikäänkuin näillä ei voisi olla mitään yhteyttä organisoituihin sosialisatiion muotoihin. Työvoiman regeneraatioproblematiikan kritiikki jää jotenkin ulkoiseksi enkä selvästikään ole kyennyt esittämään asioita tässä riittävän selkeästi. Täsmentämiseen siis näissä kysymyksissä on aihetta. Täsmentämiseksi tai väitteideni kumoamiseksi ei kuitenkaan riitä pelkkä yksityiskohtien empiirinen haarukointi ilman riittävää historiallista ja alueellista paikantamista, jolloin laajat teemat redusoituvat helposti pohdinnaksi lasten ansiotulojen merkityksestä tms. Toisaalta myös työmoraalia koskeva kvalifikaatiohypoteesi olisi noin kvalifikaatiopainotteisessa kommentissa voitu edes mainita. Sillä näyttäisi olevan relevanssia nykyistenkin opetussisältöjen arvioinnissa.

Olen vastannut edellä suhteellisen laajasti Takalan kommenttiin, koska sen kautta valottuvat monet kiinnostavat koulutuspoliittisen keskustelun peruskysymykset. Nykytilanteessa tällaista keskustelumahdollisuutta on mahdollista olla kiittäen käyttämättä.